

Јован Ајдуковић (Београд)

Контактема - основна јединица лингвистичке контактологије

"Славистика", VII, Београд, 2003.

У раду се дефинише појам *контактема* са становишта *теорије активације* и *пресликавања русизама* и даје њена типологија.

1. Овај рад је настао у оквиру нашег пројекта *Словенски језици у контакту са руским на материјалу лексикографских извора*. Рад на пројекту одвија се у три фазе. Прва фаза (од 1992. до 1996. год.) обухватила је контактолошку анализу русизама у српским и хрватским речницима. Резултати рада у овом периоду објављени су у књизи *Русизми у српскохрватским речницима. Принципи адаптације. Речник* (Ајдуковић, 1997). Друга фаза (од 1998. до 2002.) поклопила се са израдом докторске дисертације под називом *Русизми у савременим јужнословенским и западнословенским књижевним језицима према квалификатору у лексикографским изворима* (Ајдуковић, 2002). Резултати рада у овој фази биће представљени у два монографијама под називом *Увод у међусловенску лексичку контактологију. Теорија адаптације русизама* и *Контактолошки речник адаптације русизама у осам словенских језика*. Трећом фазом пројекта биће обухваћено истраживање адаптације русизама у лексикографским изворима XVIII века, иначе периода највећег руског утицаја.

2. *Лингвистичка контактологија* је самостална лингвистичка дисциплина која изучава механизме језичког контакта два или више језика под одређеним друштвено-историјским условима и која пројектује моделе који те механизме објашњавају. Она се бави одвојено (само теоријски) или заједно екстралингвистичким односно социолошким, психолошким, етнолошким, антрополошким, физиолошким факторима међујезичког утицаја и лингвистичким процесима језичког контакта. Дакле, предмет лингвистичке контактологије су језички контакти, језички сукоби, билингвизам, мултилингвизам, превођење, усвајање других језика, сви облици интерференције, питање транскрипције страних назива за предмете и појаве, стране речи, позајмљенице, туђице, калкови и др. (в. Filipović, 1986; Ајдуковић 1997; 2002). Према Р. Филиповићу (Filipović, 1986: 26) истраживања језичких контаката организирају се са становишта "а) jezičnih sistema u njihovu društvenom kontekstu, s težištem na lingvističkoj analizi, i b) jezičkog ponašanja pripadnika društvenih i političkih grupa, s težištem na sociološkom proučavanju". В. П. Нерознак и В. М. Пањкин (ПЛК, 1999: 12) сматрају да предмет истраживања лингвистичке контактологије треба да буду (1) два или неколико језика у додиру или језичких појава, затим (2) географска, историјска, друштвена страна контакта, односно место, зона, регион и ареал, као и (3) веза, комуникација и утицај људских колектива, етничких група, појединачних индивидуа. Слабост ове две дефиниције огледа се у пренаглашеном утицају друштвених фактора на језичке контакте.

3. У науци су најчешће у оптицају две периодизације развоја лингвистичке контактологије: једна појмовна, друга хронолошка. Ако се као критеријум за периодизацију узму кључни појмови, онда се обично издвајају три периода (Filipović, 1986; Ајдуковић, 1997; 2002). П р в и п е р и о д се везује за појмове *мешање језика* и *мешани језици* који су били у употреби до краја прве половине XX века, односно до појаве Вајнрајхове монографије о језичким контактима. Д р у г и п е р и о д обележио је појам *језичко* или *лингвистичко посуђивање* који је повезан са три основна елемента билингвизма: билингвалним говорником, наизменичном употребом два језика и интерференцијом. Т р е ћ и п е р и о д лингвистичке контактологије везује се за појмове *језици у контакту*, *језички контакти*, *контакт језика*, *контактна лингвистика*, *лингвистика језичких додира*, *лингвистичка контактологија*. И у овом периоду место језичког контакта везује се за билингвалног говорника. Тежиште изучавања језика у контакту на лексичком нивоу све више се помера ка проучавању изама из угла примарне, секундарне и терцијарне адаптације (Filipović, 1986; Ајдуковић, 2002) и ка укључивању когнитивне науке у објашњавање контактолошких процеса¹. С друге стране, хронолошка периодизација се базира на пет деценија развоја теорије језика у контакту (в. у Kurtböke, 1998). П р в и п е р и о д везује се за педесете године XX века и за радове У. Вајнрајха и Е. Хаугена. У овом периоду веома су била популарна проучавања позајмљивања на морфолошком, фонолошком, синтаксичком и лексичком нивоу. Шездесете године (д р у г и п е р и о д) карактеришу социоллингвистичка истраживања. Језички контакт се посматра као друштвена појава, а језик је "показатељ друштвених процеса" (исп. Labov, 1968: 240). У овом периоду постоји потреба да се пронађе универзална теорија позајмљивања (Diebold, 1962: 43) која би узела у обзир како структуралне, тако и психолошке механизме (исп. Ferguson, 1966). Неки научници су се бавили проблемом интеграције и њеним мерењем на разним нивоима (исп. Maskey, 1970). Међутим, интеграција, као и раздвајање "интеграције (позајмљивања) у коду од интерференције у поруци" и даље представља проблем (Maskey, 1970; Kurtböke, 1998). И у т р е ћ е м п е р и о д у (седамдесете године XX века) постоји потреба да се повежу лингвистички и екстралингвистички нивои анализе, односно да се пронађе теорија која је прихватљива и за лингвисте, физиологе, социологе, антропологе (Di Pietro, 1970: 16). Под билингвизмом се подразумева лингвистичка ситуација у оним европским земљама које су највише монолингвалне и у којима постоје мањинске групе које желе да ступе у језичке и културне контакте. Дакле, централно место у проучавању билингвизма не представља појединац, већ група и њен политички идентитет. У овом периоду термин *интерференција* се сматра застарелим (исп. Naugen, 1970: 224). У ширу употребу улази појам *трансфер* који почиње да се употребљава још крајем шездесетих година (исп. Selinker, 1969). Било је покушаја да се процес позајмљивања тумачи у социокултурном контексту (Scotton, Okeji, 1973). Неки аутори су сматрали да би јединица анализе пребацивања кодова требала да се налази ван реченице, док би истраживања на нивоу дискурса требала да узму улогу дискурсног маркера (исп. Hasselmo, 1970). За овај период се везује наста-

¹ Према Е. В. Урисон (Урысон, 1999: 79-80) при позајмљивању речи у језику примаоцу фиксира се "комадић" језичке слике света језика даваоца. Разликују се два типа лексичког позајмљивања. Према првом: семантика позајмљенице може се трансформисати према начину концептуализације какав је у језику даваоцу. Према другом: језик прималац може позајмити само фрагмент слике света језика даваоца.

нак *теорије говорног прилагођавања* каја је реакција на социолингвистички приступ (исп. Giles, 1973), као и расправа о универзалним ограничењима у пребацавању кодова (нпр. Poplack, 1978). Још увек нема одговора када интерференција постаје позајмљивање (Oksaar, 1972). У четвртом периоду (осамдесете године XX века) настаје појам *контактна лингвистика* која се дефинише као "скуп лингвистичких дисциплина" (Nelde, 1983: 12). Билингвизам се посматра као "вишедимензионална појава" која обухвата широки дијапазон метода, различитих поставки и теорија. Истраживаче интересује билингвизам у различитом периоду животног века, затим билингвизам у здравим и патолошким условима, као и његов развој и губитак (Kurtböke, 1998). У овом периоду се пажња премешта са проблема трансфера на проблем учења језика. Радови Ш. Поплак (Poplack, 1980) указују на проблем синтаксичке еквивалентности, граматичке обележености, претпостављене везе између степена двојезичне способности и пребацавања кода. Неки лингвисти се баве губитком језика и језичким променама (нпр. Lambert and Freed, 1982). Најчешће се говори о губитку првог матерњег језика код имиграната у окружењу другог језика и о губитку другог језика имиграната у окружењу другог језика (нпр. Van Els and Weltens, 1989). Психолингвистичка и неуролингвистичка истраживања интересују, између осталог, настанак нових речи код билингвалних говорника, мождани аспект билингвизма итд. Од почетка деведесетих година почиње п е т и п е р и о д у проучавању језичких контаката. Главни теоријски модел који се односи на граматичку природу пребацавања кода представља Мајерс-Скотонов *модел матричног језичког фрејма* (в. Myers-Scotton, 1993). У центру овог модела налази се хијерархија коју чине језик који има главну улогу, матрични језик, и онај који игра не тако значајну улогу, уклопљен језик. Према овој теорији пребацавање кодова се посматра као механизам језичке конвергенције и језичке промене. Наиме, постоји скуп дозвољених структурних шаблона пребацавања кода који је урођено ограничен. Заједница или специфичне групе одређују који ће се шаблон фактички употребити. Неки истраживачи сматрају да су идеје овог модела већ приказана у првој декади развоја контактологије, нпр. у радовима Е. Хаугена (в. Kurtböke, 1998). С друге стране, А. Ј. Русаков сматра да је слабост ове теорије у томе што "не објашњава све варијанте пребацавања кода као што је, на пример, адаптирана (са ромским несамосталним морфемама) и неадаптирана (са руским несамосталним морфемама) употреба руских глагола" или пак разлике које постоје у пребацавању кода именских речи и глагола (Русаков, 2001). С. Томасон закључује да мешани језик настаје пре као резултат необичне социјалне ситуације него лингвистичког процеса (Thomason 1995).

4. Проучавањем адаптације лексичких јединица у контакту на разним нивоима, као и лексикографским описом њихове адаптације бави се **лексичка контактологија**. Основну јединицу лексичке контактологије представља **лексички изам** или **лексичка контактема**. Примарни циљеви контактолошке анализе су (1) *регистровање последњег језичког контакта*, затим (2) *регистровање доминантног језика у контакту* и (3) *језика посредника*. Нарочито су релевантни последњи лоцирани језички контакти у ланцу контаката или паралелни језички контакти. Тако, на пример, паралелни језички контакт у лексикографским изворима забележен је код српске лексеме *Англија* која је русизам и латинизам, код бугарске лексеме *шуба* која је русизам и србизам (кроатизам), као и код пољске лексеме *archimandryta* која је русизам и грцизам (в. Ајдуковић, 2002). У ланцу контакта лексеме *шуба* налазе се још немачки,

италијански и арапски, док код лексеме *archimandryta* - грчки. У оба случаја руски језик се налази у улози језика посредника. Уколико је у ланцу контаката један од последњих језика доминантан, онда се контактолошка вредност лексеме одређује и на основу доминантног језика, а не само на основу последњег. Дакле, контактолошка вредност лексеме у ужем смислу је производ социолингвистичких и лингвистичких показатеља. Главни социолингвистички показатељ је билингвална ситуација и доминантна активност језика даваоца, док се као лингвистички показатељ узимају сви типови адаптације. У међусловенској контактологији XX века један од најтежих задатака је управо утврђивање чињеница који доказују језички контакт.

6. Л. А. Иљина и О. В. Сичева разликују **три теорије** лексичког позајмљивања: 1. теорију трансфера позајмљеница; 2. теорију структурног моделирања позајмљеница по аналогији са страним обрасцима и 3 компромисну теорију (Иљина, Сичева 1998). У нашем истраживању русизама у јужнословенским и западословенским језицима (Ајдуковић, 2002) увели смо **четврту теорију** лексичких контаката која је заснована на **активацији и пресликавању** лексичких контаката, а које настају у структури језика примаоца под утицајем језика даваоца или доминантног језика.

7. Уколико *језички контакт* схватимо као ситуацију у којој се манифестује утицај језика А на језик Б, онда у лингвистичком смислу појаву где се нека реч из језика А активира и/или пресликава у језику Б зовемо **активација и/или пресликавање**. Шематски ове две манифестације језичког утицаја приказаћемо овако:

$$(1) \quad \boxed{\text{Језик А} = \{в, г, д\} // \text{Језик Б} = \{*, *, \#\}}$$

$$(2) \quad \boxed{\text{Језик А} = \{в, г, д\} \xrightarrow{\text{активација}} \text{Језик Б} = \{в1, г1, \#\}}$$

$$(3) \quad \boxed{\text{Језик А} = \{в, г, д\} \xrightarrow{\text{пресликавање}} \text{Језик Б} = \{*, *, д1\}}$$

$$(4) \quad \boxed{A^p_{\Pi}: J^p_{\Pi} \setminus O^{pn}_{\Pi} \rightarrow J^n_{\Pi}}$$

Према шеми бр. 1 језик А поседује елементе *в, г, д*, док у језику Б њима одговарају два латентна (*) и једно празно место (#). Друга шема показује утицај елемената *в* и *г* језика даваоца на активирање елемента *в1* и *г1* у језику примаоцу, док трећа шема показује пресликавање елемента *д* језика даваоца у елемент *д1* језика примаоца. Четврта слика приказује процес адаптације русизама (*A* означава адаптацију, *p* - језик давалац (руски), *n* - подтип или тип адаптације на одређеном нивоу, *J* - језик, *O* - ограничења условљена шемом расподеле подтипова или типова адаптације (в. Ајдуковић, 2002), *и* - језик прималац). Под **адаптацијом** подразумевамо *процес активирања латентних места и/или попуњавање празних места у систему језика примаоца (J^n) под утицајем језика даваоца (J^p) према одређеним правилима ($J^p_{\Pi} \setminus O^{pn}_{\Pi}$).*

8. Елементи у језику Б који настају пресликавањем нису апсолутно

идентични одговарајућим елементима у језику А, већ су адаптирани, по чему ову појаву и разликујемо од *копирања*. Наиме, *теорију копирања* лансирао је Л. Џонсон (Johanson, 1992). Према њему суштину копирања представљају елементи једног кода који се копирају, а затим се те копије убацију у други код (Johanson, 1999: 39). У типичној контактної ситуацији било који елементи доминантног језика Б2 могу да се копирају у доминантном матерњем језику А1 образујући "матрични језик" или "модел". Говорници А1 језика могу, такође, да копирају елементе њиховог матерњег језика у доминантном језику Б1 у процесу усвајања језика. У каснијој ситуацији циљани језик Б2 функционише као "модел", а копирани елементи А1 у Б2 изгледају као "substratum influence" (Johanson, 1999: 42). Уважавајући дихотомију *језик - говор*, под појмом *контакти у језику* подразумевамо активирање и пресликавање елемената језика даваоца у језику примаоцу, док под појмом *контакти у говору* подразумевамо активирање, пресликавање и копирање елемената језика даваоца у језику примаоцу. У нашем истраживању (в. Ајдуковић, 2002) нисмо посведочили ни један пример нулте адаптације русизама, што указује на изостанак процеса копирања у језику.

9. Механизам активације везујемо за постојање у језику *латентних места*. Под појмом **латентно место** подразумевамо унутрашњи потенцијал или место у систему језика примаоца које је способно да се активира. На фонолошком нивоу латентна места су фонеме језика примаоца. Да би се реактивирао одређени елемент потребан је стимуланс, а тај стимуланс у контактної ситуацији представља језички утицај. На лексичком нивоу добар пример за реактивирање латентних места је конвергентна лексика. С друге стране, под притиском контактне ситуације пресликавањем се попуњавају у језику примаоцу **празна места** модификованим односно адаптираним језичким елементима (Р. Филиповић, нпр. говори о празним местима у фонологији). Тако потреба за означавањем стотог дела *рубље* назива се *празно место*. Празно место се попуњава пресликавањем руског модела *копейка* у српско *копејка*, чешко *корејка* и пољско *корјејка* али у другачијем изговорном и ортографском лику. Латентна и празна места образују **контактну мрежу** између језика даваоца и језика примаоца. Систем језика примаоца у међусловенској контактної ситуацији налази се у режиму саморегулације и продукције. Првим процесом се обезбеђује равнотежа (нпр. у заступљености лексике из заједничког словенског наслеђа), док другим језичка дифузност (нпр. образовање абривијатура, сложенација).

10. Разликујемо три типа пресликавања: *апстракцију*, *асоцијацију* и *спецификацију*. **Апстракција** представља контролисано укључивање знања о елементу језика даваоца у језику примаоцу. Најбољи пример за апстракцију је сужење значења русизма у броју и пољу у односу на руски модел. **Асоцијацију** дефинишемо као пресликавање од сложенијег или вишег система ка простијем или нижем систему. Овај тип пресликавања срећемо код слободне трансфонемизације односно код пресликавања алофона руског модела у фонеме русизма. Трећи тип зовео **спецификација**. Овим процесом се уводи нови формализам односно нове подкласе у секундарној адаптацији (нпр. деривати, врсте речи, граматичке категорије).

11. Најједноставнији облик лингвистичког утицаја је активирање латентних места у језику примаоцу. У лексикографским изворима лексеме настале овим обликом лингвистичког утицаја углавном се контактолошки не маркирају.

Сложенији облик лингвистичког утицаја је онај у којем се један једноставан елемент једног језика преслика у условима језичког контакта у другом језику услед чега долази до модификовања особина елемента језика даваоца у корист особина карактеристичних за језик прималац. Чим се један елемент језика А преслика у језик Б, онда се не говори више о модификацији, већ о *интеграцији*. За разлику од лексема добијених најједноставнијим обликом лингвистичког утицаја, ове друге су претежно предмет лексикографског маркирања.

12. Основну контактолошку јединицу на одређеном језичком нивоу зовемо **контактема**. *Контактема је активирани и/или пресликани елемент језика даваоца у језику примаоцу на одређеном језичком нивоу*. Она се везује за конкретну контактну ситуацију и саставни је део унутрашњег потенцијала језика примаоца. Контактетема на разним нивоима формирају **контактну мрежу**.

13. У нашем истраживању русизама на фонолошком нивоу (Ајдуковић, 2002) издвојили смо следеће контактеме: *контактофонему, контактему дистрибуције, контактографему, контактему акцента*. Свака од ових контактема представља основну контактолошку јединицу на неком нивоу фонолошке адаптације и то на нивоу адаптације фонема, затим на нивоу дистрибуције фонема, адаптације ортографије и акцента. **Контактофонема** се реализује у језику примаоцу као фон или глас који је са свим својим варијантама и нијансама способан да диференцира значење. Трансфонемизацијом се утврђује степен фонолошке сличности и разлика језика у контакту, као и инвентар контактофонема. Руски модел *агитка* се састоји од шест фонема <[g'itkъ]> које се процесом активације трансфонемизирају у шест српских (<agitka>), бугарских (<ag'itka>), македонских (<ag'itka>), словеначких (<agitka>), чешких (<agitka>), пољских (<ag'itka>) и словачких (<agitka>) контактофонема. С друге стране српски русизам *боготворити* садржи једну фонему више у односу на руски модел *боготворить*. Фонема <и> у конкретном примеру није контактофонема. Под појмом *трансфонемизација* подразумевам *процес активирања латентних места у систему језика примаоца (Jⁿ) под притиском елемента језика даваоца (J^p) према одређеним правилима (J^pп\O^{pn}п)*. Та су правила дефинисана поделом трансфонемизације на типове и подтипове (в. Ајдуковић, 2002). У свом истраживању нисмо посведочили процес пресликавања фонема или појаву нових фонема изван постојећег инвентара језика примаоца. Основну јединицу адаптације графичког лика русизма представља **контактографема**. Пребацивање с ћириличног писма на латинично зовем *пресликавање кода*. Коришћење модификованог ћириличног писма у језицима са ћириличним писмом дефинишем као *активацију кода*. Контакттографеме могу бити *основне* и *варијантне*. Основна контактографема у српском русизму *запјата* је *а* (исп. рус. *запятая*), док је варијантна контактографема посведочена у русизму *запета* (*е*). Финалне консонантске групе настају процесом пресликавања и активације. Руска финална сугласничка група *мљ* у речи *Кремљ* се пресликава у српско *мљ* (*Кремљ*), у македонско *мљ* (*Кремљ*), у чешко и пољско *ml* (*Kremł*). Пресликавањем се или попуњавају празна места у дистрибуцији финалних консонантских група, или се повећава број потврђених примера. Елементи који настају у процесу пресликавања нису идентични елементима модела, већ су фонетски и ортографски модификовани. Руска група *нт* у речи *бунт* идентична је групи *нт* у српској речи *бунт* и настала је активацијом по аналогiji са неком другом речју која се завршава на *нт*. Према томе консонантские групе *нт* и *мљ* (*ml*) у конкретним примерима представљају

контактете дистрибуције. Контактете у области **акцентологије** су обележја руског акцента у језику примаоцу. Контактета може да буде место акцента, али и квантитативно-динамична страна руског акцента

14. Под **творбеном контактемом** подразумевам сваки појединачни творбени формант (афикс) и творбену појаву (творбени начин) који учествују у језичком контакту. У зависности од степена подударности творбених форманата и појава разликујем *нулте* (нпр. пољ. *-ak* < рус. *-ак*), *делимичне* (исп. рус. *белогвардеец* и срп. *белогардејац*,) и *слободне* (исп. рус. *степенной* и мак. *степски*). Творбене контактете русизама настају процесом пресликавања и/или активације. Тако, на пример, половином XX века под утицајем руског у свим словенским језицима долази до експанзије абривијатура, односно долази до пресликавања саме појаве. Највећи број општесловенских афикса је активиран у језику примаоцу, док су неки пресликани (у српском нпр. ради се о суфиксу *-шчик* у примеру *натуришчик* или суфиксу *-јага* у примеру *бродјага*). Активацију у српском пролазе општесловенски суфикси *-тељ*, *-телен*, *-еније*, *-није*, *-ије*, *-ка*, *-(а)н*, *-ство*, *-ост*, *-ник*, *-ец*, *-ок*, *без-* (*бес-*) итд., затим интернационални суфикси типа *-ар* (лат. *-arius*), *-изм* (лат. *-ismus*), *-ист*, *-иста*, *-(а)ција* (лат. *-tio*), *-ирати* (нем. *-ier*) и др. Под *творбеном активацијом* подразумевам *активизацију побуђених конвергентних творбених модела језика примаоца под утицајем језика даваоца*.

15. Трансморфемизација је процес активације и пресликавања **слободних** и **везаних контактема** у језику примаоцу. Активација се манифестује као активизација латентних или унутрашњих односа између слободне и везане морфеме у језику примаоцу, док пресликавање представља процес попуњавања празних места слободним и везаним контактемама различитог степена адаптације под утицајем језика даваоца. Врсте речи и граматичке категорије русизама су у контактолошкој теорији **морфолошке контактете**. Тако, на пример, у српском језику русизам *агитка* поседује именску контактему, док *безумствовати* глаголску контактему. За први пример су карактеристичне контактете женског рода, јединине и номинатива, док се за други пример везује контактема несвршеног вида.

16. Семантичка адаптација русизма (тј. активација и/или пресликавање на семантичком нивоу) доводи до појаве **контактосема** или **семантичких контактема** модела. У зависности (1) да ли се у потпуности, делимично или слободно адаптирају контактосеме модела (2) те какав је семантички садржај модела и изма након адаптације, разликујемо (в. Ајдуковић, 2002) нулту семантичку адаптацију (C0), сужење значења модела у броју (C1Нм) и пољу (C1Фм), сужење значења изма у пољу (C1Фр), проширење значења изма у броју (C2Нр) и пољу (C2Фр) и дерогацију (C#). Комбиновањем сужења и проширења значења у броју и значењског поља настају двочлане, трочлане и четворочлане комбинације (в. Ајдуковић, 2002). Русизам *агитка* се адаптира нултом трансемантизацијом, а контактосему представља значење "песма, чланак или сл. којима је циљ агитација" (в. Ајдуковић, 2002).

17. Контактету на стилистичком нивоу зовем **контактостилема**. Контактостилеме су стилске вредности језика примаоца настале под непосредним утицајем језика даваоца. На контактостилеме могу да укажу квалификатори у лексикографским изворима и то углавном они који означавају подручја људске делатности, типове значења и употребу лексеме. Тако, на пример, руски модел *буржуй* употребљава се у разговорном језику и има пејоративно значење.

У пољском русизам *burżuj* има пејоративно значење и оно представља контактостилему (в. Ајдуковић, 2002).

18. Контактолошку јединицу на синтаксичком плану зовем **контакто-синтаксема**. Контактосинтаксема није свака синтаксема, већ само она која је у језику примаоцу настала под утицајем језика даваоца. Контактосинтаксема је најмања контактолошка јединица на синтаксичком плану. Српски русизам *подражавати* употребљава се у конструкцији са акузативом (~кога у чему, ~шта) и има једну синтаксему (*0+акузатив*), док руски глагол *подражать* употребљава се у конструкцији са дативом (~кому, ~ чему) и има, такође, једну синтаксему (*0+датив*). С обзиром да нема ни једну контактосинтаксему модела, русизам *подражавати* се адаптира слободном трансинтаксизацијом глаголске рекције.

19. На лексичком нивоу контактему представља **лексички изам или лексичка контактема**. *Изам је реч која је прошла потпуну, готово потпуну или слободну адаптацију*. У првом случају ради се о *правом изму* (у билингвалном говору реч језика даваоца употребљена у језику примаоцу без битних промена), у другом - о *компромисном изму* (реч која је прошла делимичну контактолошку адаптацију; срп. *восток* пролази адаптацију акцента), а у трећем случају о *потенцијалном изму* (реч која се интегрисала у систем језика примаоца; срп. *нервчик*). Према томе *изам је свака лексема код које постоји најмање једна контактема*, а **русизам је свака реч која садржи најмање једну контактему која је настала пресликавањем руског модела и/или унутрашњом активизацијом језика примаоца под доминантним руским утицајем.**

ЛИТЕРАТУРА

Ајдуковић, Ј. (1997), *Русизми у српскохрватским речницима. Принципи адаптације*. Речник. Фото футура, Београд, 331

Ајдуковић, Ј. (2002), *Русизми у савременим јужнословенским и западнословенским књижевним језицима према квалификатору у лексикографским изворима*, докторска дисертација, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд, 1-851.

Ильина, Л. А., Сычева, О. В (1998), "Лексическое заимствование: переход иноязыческий или внутриязыковое создание?", *Гуманитарные науки в Сибири*. Серия филология, Новосибирск, № 4, 91-96. Diebold, R. (1962), "A Laboratory for Language Contact", *Anthropological Linguistics* 4: 41-51.

(ПЛК) *Проблемы лингвистической контактологии*, Материалы Рабочей конференции, 23 октября 1999 г., Московский государственный лингвистический университет, Научно-учебный центр "Языки и культуры Северной Евразии им. кн. Н.С.Трубецкого", Москва, Диалог МГУ, 1999., 60.

Русаков, А. Ю. (2001), "Интерференция и переключение кодов (теория К. Мейерс-Скоттон и цыганские диалекты)", мартовское и майское заседание социолингвистического семинара, 21 марта и 16 мая 2001 г., СПбГУ, http://eu.spb.ru/ethno/science/03_02.htm

Урысон, Е. В. (1999), "Языковая картина мира и лексические заимствования: лексемы округа и район", *Вопросы языкознания* 6, 79-82.

Di Pietro, R. (1970), "The Discovery of Universals in Multilingualism", In Alatis, 13-23.

Ferguson, C. (1966), "Applied Linguistics", *Reprinted in Dil A. S., Language Structure and Language Use. Essays by Charles A Ferguson.* Stanford University Press, Stanford, California., 1971: 135-147.

Filipović, R. (1986), *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistiku jezičnih dodira*, JAZU, Zagreb, 1986.

Filipović, R. (1994), "Teorija kontaktne lingvistike i njezina primjena u analizi anglicizama u europskim jezicima (posebno slovenskom)", Filozofska fakulteta, Sveučilišta u Ljubljani, pozvano predavanje

Giles, H. (1973), "Accent mobility: A model and some data", *Anthropological Linguistics*, 15: 87-105.

Hasselmo, N. (1970), "Code-Switching and Modes of Speaking", In: Gilbert, G. G., *Texas Studies in Bilingualism.* De Gruyter, Berlin, 179-210.

Lambert, W., Freed, B. (1982), *The Loss of Language Skills*, Newbury House, Rowley, Mass.

Haugen, E. (1970), "Linguistics and Dialinguistics". In Alatis, 1-7; 40-41.

Johanson, L. (1992), *Strukturelle Faktoren in türkischen Sprachkontakten.* Sitzungsberichte der Wissenschaftlichen Gesellschaft an der J. W. Goethe-Universität Frankfurt am Main, 29:5. Stuttgart: Steiner.

Johanson, L. (1999), "The dynamics of code-copying in language encounters" In: Brendemoen, Bernt & Lanza, Elizabeth & Ryen, Else (eds.). *Language encounters across time and space.* Oslo: Novus Press. 37-62.

Kurtböke, N. P. (1998), *A Corpus-driven study of Turkish-English Language Contact in Australia*, A thesis submitted to the Faculty of Arts of Monash University for the Degree of Doctor of Philosophy, Department of Linguistics Monash University Melbourne

Labov, W. (1968), "The Reflection of Social Processes in Linguistic Structures", In: Fishman, J (ed) *Readings in the Sociology of Language.* Mouton Publishers, The Hague., 240-251.

Mackey, W. (1970), "Interference, Integration and The Synchronic Fallacy", In: Alatis J. E., *Bilingualism and Language Contact: Anthropological, Linguistic, Psychological and Sociological Aspects.* Monograph Series in Languages and Linguistics 23. Georgetown University Press, Washington DC., 195-223.

Myers-Scotton, C. (1993), *Duelling languages. Grammatical structure in codeswitching*, Oxford: Clarendon Press.

Nelde, P. H. (1983), "Plaidoyer Pour Une Linguistique des Langues en Contact", In *Current Trends in Contact Linguistics.* Dümmler, Bonn., 3-12.

Oksaar, E. (1972), "Bilingualism", *Current Trends in Linguistics*, 9: 476-511.

Poplack, S. (1978), *Quantitative Analysis of Constraints on Code-Switching*, Centro de Estudios Puertoriquenos Working Papers.

Poplack, S. (1980), "Sometimes I'll start a sentence in Spanish y termino en Español: toward a typology of code-switching", *Linguistics*, 18: 581-618.

Selinker, L. (1969), "Language Transfer", *General Linguistics* 9, 67-92.

Scotton, C., Okeju J. (1973), "Neighbors and Lexical Borrowings", *Language* 49/4: 871-889.

Thomason, S. Kaufman, T. (1988), *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. University of California Press, Berkeley .

Thomason, S. (1995), "Language Mixture: Ordinary Processes Extraordinary results", In: Silva-Corvalán, (1995), *Spanish in Four Continents Studies in Language Contact and Bilingualism*. Georgetown University Press Washington DC, 15-33.

Van Els, T, Weltens, B. (1989), "Foreign Language Loss Research from a European Point of View", *Review of Applied Linguistics*, 83: 19-35.

Йован Айдукович

КОНТАКТЕМА - ОСНОВНАЯ ЕДИНИЦА
ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ КОНТАКТОЛОГИИ

Основной контактологической единицей на всех языковых уровнях является *контактема*. *Контактема* - это активированный и/или отображаемый на определенном языковом уровне элемент языка-источника в языке-адресате.